



**СЕРГІЙЧУК В.І.,  
доктор історичних  
наук, професор**

*Директор Центру  
українознавства  
Київського  
національного  
університету імені  
Тараса Шевченка*

**У ВАТИКАНІ  
ЗАВЖДИ ВІРИЛИ,  
"ЩО І НА УКРАЇНІ  
СКОРО ЗАПАНУЄ  
ВІЛЬНЕ ЖИТТЯ..."**

**До питання про  
українсько-  
ватиканські зв'язки в  
1918-1921 роках**

У червні 2001 року Папа Римський здійснив свій перший візит до України, що став справді надзвичайною подією не тільки для нашої держави. Але Апостольська столиця здавна звертала увагу на українські землі. Скажімо, офіційні посольства її верховних владик Івана XV та Сильвестра II були відправлені вже до київського князя Володимира Великого, котрий відповів висиланням своїх представників до Риму в 991 та 1001 роках. А папа Григорій VII 1075 року навіть коронував великого князя Ізяслава Ярославовича королівською відзнакою.

Такою ж особливою подією в українсько-ватиканських взаєминах було коронування легатом Святого Престолу Онісом у Дорогочині князя Данила в 1253 році на короля Русі, чим державна спадкоємність Київської Русі визнавалася за Галицько-Волинським князівством.

А унійний акт від 23 грудня 1595 року, котрий через кілька місяців був скріплений Берестейським собором Київської право-

славної митрополії, започаткував постійні зносини Риму з частиною українських віруючих.

Поряд з цим увага Святого Престолу до України посилювалася через поширення на її землях осередків римо-католицької церкви, яке здійснювалося внаслідок агресії шляхетської Речі Посполитої на схід.

Тож зрозуміло, що коли на наших землях 22 січня 1918 року була проголошена незалежна Українська Народна Республіка, то в Римі ця подія не могла залишитися непоміченою і там виявили бажання нав'язати контакти з новою державою на уламках Російської імперії. На думку таємного камергера Ватиканського двору магістра богослів'я Діонісія Банчковського, яку він виклав у листі до Центральної Ради 15 березня 1918 року, якби Україна спорядила свою посольську делегацію до Папського Престолу, то він "не залишився б у боргу і прислав би своїх делегатів, або через цю ж делегацію прислав би Українській Республіці своє апостольське послання на нове державне життя для блага всіх підданих"<sup>1</sup>.

Це було б доказом того, продовжував Д. Банчковський, що "поряд з центральними державами і найстаріша з світових дипломатій признає за Українською Республікою продекларовані нею права державної незалежності. Добрі відносини з Ватиканською Курією допомогли б Українській Республіці розв'язати деякі питання стосовно держав центральних і коаліції, а в деяких випадках при колізії поглядів інтервенція Святійшого Отця як Особи, яка стоїть поза коаліцією чи центральними державами, була б відмінним примиренням і об'єднанням двох країн"<sup>2</sup>.

До таких питань, які взялася б допомагати розв'язувати Римська Курія, вважав Д. Банчковський, належали, зокрема, кордони між Україною і Польщею в Холмщині.

До речі, ксьондз Банчковський брав на себе місію або очолити українську делегацію до Ватикану, або бути її членом. Він залишався переконаним, що така поїздка допомогла "відстояти ідейне значення для інтересів Народної Української Республіки і вплинути на гідне реагування в Римі і належну оцінку цієї делегації, яка дає підставу Римській Курії в свою чергу вислати делегатів до Української Республіки, а можливо і влаштувати в Києві вже тепер чи після закінчення війни постійне представництво Ватиканського Двору, через який можна зробити дуже багато в сфері зносин з іншими державами для користі і блага України"<sup>3</sup>.

Оскільки наприкінці квітня 1918 року Центральна Рада впала внаслідок перевороту, то налагоджувати відносини з Римом продовжував уже гетьманський уряд. Так, 29 серпня 1918 року радник посольства Української Держави у Відні Ян Токаржевський-Карашевич

повідомляв міністра закордонних справ Дмитра Дорошенка: "Мав я тут нагоду познайомитися з папським нунцієм, у котрого я був приватно вже стільки раз. Під час одної візити говорили ми про необхідність зав'язання офіційних зносин поміж нашою державою, нашим урядом та Папською столицею, а також про необхідність для нашої держави відокремлення управління католицької церкви у самостійну Українську Митрополію. З цієї нагоди нунцій граф Вальфредо ді Бонзо дає мені раду звернутися з цілком приватним листом до Папського нунція на все буване царство російське, котрий тепер находиться у Варшаві – монсінєр Ратті, що я і зробив"<sup>4</sup>.

Водночас Я.Токаржевський-Карашевич вважав за необхідне підкреслити, що "наша залежність від Петроградського митрополита є явище цілком не бажане, та що Україна є держава досить велика, а в будучині досить могутня, щоби мати свою католицьку митрополію та зноситися безпосередньо з Римом"<sup>5</sup>.

У листі до Д.Дорошенка від 11 вересня 1918 року Я.Токаржевський-Карашевич, подякувавши за прихильне прийняття його пропозиції про налагодження зносин з Римом, висовує ідею скликати "у Києві нараду з представників Католицької церкви – з єпархій Луцько-Житомирської, Кам'янецької та тих частин Могилівської та Саратовської, котрі находяться в межах України, та панів міністрів справ закордонних, внутрішніх та віросповідань і під председательством пана міністра віросповідань. На цій нараді потрібно вирішити всі справи відносин церкви до уряду, щоби нараз покінчити з зв'язками з Петербургом"<sup>6</sup>.

Крім того, Я.Токаржевський-Карашевич просив прислати посольству доручення "війти у зносини офіційні з Папською Столицею через нунціїв Віденського та Мюнхенського(котрий має далеко важніше становище як тутешній) та виробити признання самостійності України"<sup>7</sup>.

У черговому листі до Д.Дорошенка з Відня від 15 жовтня 1918 року Я.Токаржевський-Карашевич, зокрема, зазначав: "Папський Нунцій та Митрополит граф Шептицький радять, щоби просити Ясновельможного Пана Гетьмана звернутися прямо листом до його Святійшества Папи у справі зав'язання безпосередніх зносин, котрі би не допускали таких річей, як назначення Кам'янецького католицького єпископа без відома нашого уряду"<sup>8</sup>.

Саме в ці дні з Варшави до Києва прибув папський нунцій кардинал Ваккі. Після переговорів з ним в столиці України міністр закордонних справ Д. Дорошенко запропонував одному з найбільш авторитетних аристократів графові Михайлові Тишкевичеві очолити першу українську місію до Святого Престолу. Однак через швидкі

політичні зміни, які відбулися тоді і в Європі, і в Україні, вирадження посольства затрималося на кілька місяців<sup>9</sup>.

А 31 березня 1919 року папський нунцій у Берні Луїджі Маліоні повідомив графа Михайла Тишкевича про необхідність тимчасово затримати відправлення Дипломатичної місії України до Риму з тих мотивів, мовляв, що "Святий Престол не має звичаю приймати Дипломатичні місії нових Держав, котрі не признані кількома державами"<sup>10</sup>.

І хоч Михайлу Тишкевичу як Голові Місії дозволялося приїхати до Риму, а в цьому листі підкреслювалося, що стосовно зв'язків з Україною, то "Святий Престол дуже щасливий зав'язати ці відносини через те, що Він слідує за долею цієї благородної нації, і він надіється, що вона введе для всіх громадян лад вільності і рівності, котрий найліпше дозволить усунути важкі умови, наложені століттями для католицької церкви в цій Державі"<sup>11</sup>, однак відчувалося однозначно: Ватикан зважав на неприхильне ставлення тодішньої світової політичної потуги до незалежної України.

Лише 25 травня 1919 року граф Михайло Тишкевич зміг вручити вірчі грамоти Главі Вселенської Церкви. У відповідь державний секретар Ватикану кардинал Гаспарі звернувся листовно до Голови Директорії УНР Симона Петлюри, зокрема, зазначаючи, що "Святий Престол – належно оцінюючи шляхетні якості славного українського народу – висловлює найкращі побажання для його розквіту і цілком не сумнівається в тому, що право на самовизначення, надане вже іншим народам, які колись належали до Російської імперії, так само буде визнане і за Україною"<sup>12</sup>.

Як правильно підмітив В.Трембіцький, цей історичний документ був надзвичайно важливим у той час для молодого української держави, оскільки з приводу випадків єврейських погромів "шаліла антиукраїнська та антипетлюрівська пропаганда світового жидівства по столицях Європи". Тобто, в найтяжчий час для закордонної діяльності УНР "Апостольська Столиця подала Україні допоміжну руку своїм авторитетом та визнала графа Михайла Тишкевича як представника національної української держави на чолі з Симоном Петлюрою"<sup>13</sup>.

Ватикан не лише визнав повноважного посла України на відміну від багатьох держав, котрі оглядалися на Антанту з її концепцією відродження "єдиної й неділимої" Росії. На прохання Української Місії Святий Отець погодився підтримати через свого представника прелата Черетті українську справу на Паризькій мировій конференції.

Коли ж інтереси УНР покликали до Парижа графа Тишкевича, то на його місце у посольство нашої країни у Ватикані був призначений галицький чернець, заступник міністра закордонних справ ЗУНР отець Франц Ксаверій Бон. Останній хоч і був фламандцем за похо-

дженням, але пройнявся ідеєю нашої державності та служив їй як справжній український патріот.

У листопаді 1919 року Українська місія на чолі з новим головою отцем Ксавером Бонем відновила свою роботу при Святому Престолі. Вже на першій аудієнції державний секретар Гаспарі пообіцяв для України повну підтримку.

Треба відзначити, що акредитація нового представника України при Ватиканському дворі була також прихильно зустрінута місцевою пресою. Відтак о.Бон міг розраховувати на плідні результати своєї діяльності в Римі. Зокрема, за своє завдання він мав:

- 1) добитися призначення в УНР дипломатичного представника Папи для налагодження нормальних дипломатичних відносин між усією християнською Україною та Ватиканом як центром католицького світу,
- 2) завдяки авторитету Апостольської столиці одержати від Італійського Червоного Хреста допомогу санітарно-медичного характеру для скривавленої та безпомічної напівтифозної української армії, яка захищала Європу перед наступом більшовицької Росії,
- 3) дістати через інтервенцію Апостольського уряду санітарну допомогу для 80 тисяч полонених українців, колишніх вояків австро-угорської армії, котрі утримувалися в трьох таборах Італії,
- 4) гідно інформувати як Вселенський уряд, так і акредитованих у Святому місті представників інших держав про становище в Україні в політичному та військово-стратегічному аспектах,
- 5) і відкрити в Римі центр дослідів і навчання під назвою "Академія України"<sup>14</sup>.

Перший пункт вказаної програми о.Бона був виконаний уже 16 лютого 1920 року, коли Святий Престол призначив своїм візитатором для України досвідченого дипломата Джованні Дженоккі. 5 та 18 березня 1920 року Українська Дипломатична місія влаштувала прийняття для нього. На другому були присутні секретар Конгрегації Східної Церкви кардинал Маріні, майбутній державний секретар і кардинал, архієпископ Черетті, підсекретар монсеньйор Шедескіні та інші достойники Ватикану<sup>15</sup>.

7 квітня 1920 року посол Ватикану Д.Дженоккі у супроводі о.Бона прибув до Відня, де його широко вітала 15-тисячна українська громада на чолі з повним складом посольства УНР в Австрії та уряду ЗУНР. Інша справа, що воєнні дії, які тоді точилися на території України, не дозволили нунцію Дженоккі одразу ж добратися до місця призначення.

Значно ускладнила становище Дженоккі і позиція польського уряду. Останній, як тільки дізнався про те, що Ватикан включає до складу України й Галичину, то висловив протест Папі Римському і добився того, що "Апостольському Візитатору України було доручено почати веден-

ня справи тільки переїхавши Збруч з України, а не з Східної Галичини. Тому патер Дженюки, прибувши до Варшави і не маючи змоги переїхати в ті часи за Збруч і не починав своєї праці..."<sup>16</sup>.

Тоді ж, у лютому 1920 року, Ватикан оголосив про матеріальну допомогу українцям, що виражалася як у сумі 100 тисяч лір готівкою, так і в ліках<sup>17</sup>.

У зв'язку з цим 22 лютого 1920 року відбулася аудієнція о.Бона та його співробітників в Папи Римського. Під час розмови Святий Отець цікавився політичним і релігійним життям в УНР, заявляючи двічі, що його серце не забуде про "своїх синів з України"<sup>18</sup>.

30 березня 1920 року відбулася друга зустріч Голови Місії о.К.Бона і секретаря П.Карманського з Папою Римським. Під час її українські представники вручили Венедикту XV меморіал "Українське питання і гонення українців-католиків поляками". Приймавши документ, Папа одразу ж почав його переглядати, а потім і детально розпитувати про польські звірства над українським населенням у Галичині і на Волині. Як свідчив П.Карманський, Папа "виявив незвичайне хвилюване і спочуте до нещасних жертв, заявивши, що Ватиканом буде зроблено усе, щоби долю нашої країни поправити"<sup>19</sup>.

З переходом Уряду УНР у вигнання в листопаді 1920 року фактично перестало існувати і його представництво при Ватикані. Водночас справедливо треба зазначити, що відносини Уряду Симона Петлюри з Апостольською столицею не припинялися. Ватикан навіть не відкликав свого посла в Україну Д.Дженюки.

Як свідчить доповідна українського дипломата у Відні М.Сидоренка від 23 квітня 1921 року, "не повертається патер Дженюки назад до Риму, а перебуває в Відні тому, що одержав від Ватикана наказ з'ясуванню, що поворот його до Риму означав би невдачу політики Ватикана і тому він залишається у Відні, вичикуючи слушного часу, щоб переїхати на Україну і тоді розпочати там свою діяльність"<sup>20</sup>.

Одержавши відомості про це, Голова Директорії та Головний Отаман військ УНР Симон Петлюра розпорядився: "Надаючи цим зносинам певну політичну вагу, прошу М.З.Спр. подбати про те, аби патер Дженюки був інформований своєчасно про стан речей на Україні, одночасно прошу Міністра Ісповідань з свого боку звернути на це пильну увагу, бо думаю, що вже тепер од тісніших зносин з патером можна би досягти певних наслідків бажаних і відповідаючих як нашій державній справі взагалі, так і перебуванню нашого громадянства на еміграції"<sup>21</sup>.

А ще раніше, перебуваючи 2 березня 1921 року в Данцігу проїздом до прибалтійських держав, надзвичайний папський легат Едуард О'Рурк, єпископ Нансі і Кріта, зробив візит консулу УНР Климу

Павлюку. В ході півторагодинної розмови папський посланець заявив, що "Ватикан з великим смутком стежить за невдачами нашими в визвольній боротьбі і вірить, що і на Україні скоро запанує вільне життя і відбудується свій добробут"<sup>22</sup>.

Цей час усе-таки прийшов, і Ватикан одразу ж нав'язав міждержавні відносини з Україною. Після візиту Папи Римського до України вони тепер піднялися на найвищий рівень.

#### ПОСИЛАННЯ.

- <sup>1</sup> Центральний державний архів вищих органів влади та управління України – ЦДАВОВУ: Фонд 2592. – Опис 1. – Справа 61. – Аркуш 4.
- <sup>2</sup> там само. – Арк.4.
- <sup>3</sup> там само. – Арк.4.
- <sup>4</sup> ЦДАВОВУ:Ф.3766. – Оп.3. – Спр.1. – Арк.106.
- <sup>5</sup> там само. – Арк.106.
- <sup>6</sup> там само. – Арк.137 зв. – 138.
- <sup>7</sup> там само. – Арк.138.
- <sup>8</sup> там само. – Спр.2. – Арк.22 зв. – 23.
- <sup>9</sup> Трембіцький В. Дипломатичні взаємини Української Держави з Вселенським Престолом у 1918-1920 роках //Патріархат(Нью-Йорк). – 1979. – Ч.3. – С.10.
- <sup>10</sup> ЦДАВОВУ:Ф.3696. – Оп.2. – Спр.284. – Арк.3-3зв.
- <sup>11</sup> там само. – Арк.3 зв.
- <sup>12</sup> там само. – Спр.307а. – Арк.2.
- <sup>13</sup> Трембіцький В. Дипломатичні взаємини... – С.11.
- <sup>14</sup> Трембіцький В. Дипломатичні взаємини Української держави... – С.12.
- <sup>15</sup> Карманський П. Наша дипломатична станиця при Св. Престолі в Римі в рр. 1919-1920 //Літопис Червоної калини. – 1939. – Ч.2. – С.3.
- <sup>16</sup> ЦДАВОВУ:Ф.3696. – Оп.2. – Спр.419. – Арк.73.
- <sup>17</sup> там само:Ф.1072. – Оп.2. – Спр.123. – Арк.6.
- <sup>18</sup> там само. – Арк.7.
- <sup>19</sup> ЦДАВОВУ: Ф.1072. – Оп.2. – Спр.123. – Арк.7.
- <sup>20</sup> там само: Ф.3696. – Оп.2. – Спр.419. – Арк.73.
- <sup>21</sup> там само:Ф.1429. – Оп.2. – Спр.39. – Арк.282.
- <sup>22</sup> ЦДАВОВУ: Ф.3696. – Оп.2. – Спр.307а. – Арк.32.